

ma att utföras: Bach: *h-moll mässa* och O. Olsson: *Te Deum*, båda med orkester, Schütz: *Exequien*, Buxtehude: *Missa brevis*. Dirigenter för rikskören bliva musikdirektörerna Adolf Andrén, Örebro, H. Colleen, Uppsala, och H. Lindqvist, Västerås. Den sista mötesdagen kommer att huvudsakligen anslås till föredrag och samtal. Såsom talare medverka professorerna Gustaf Aulén, Lund och Otto Olsson, Stockholm, kontraktsprosten Ivar Wallerius, Göteborg, kyrkoherde F. M. Allard, Örtomta och docenten Carl-Allan Moberg, Uppsala.

I mars 1930.

NATHAN SÖDERBLOM

Kyrkosångsförbundets Hedersordförande.

GUSTAF AULÉN.

Ordförande i Kyrkosångens Väners Centralkommitté.

SVANTE SJÖBERG.

Ordförande i Sveriges allmänna Organist- och Kantorsförenings Centralstyrelse.

F. M. ALLARD.

Ordförande i Sveriges Kyrkosångsförbunds Centralråd.

Den unge Wallin.

E. Liedgren, Johan Olof Wallin i yngre år (1779—1810).

Svenska kyrkans diakonistyrelse förlag, 1929.

I SAMBAND med 150-års jubiléet av J. O. Wallins födelse har lektor E. Liedgren i slutet av förra året på Diakonistyrelsens förlag utgivit ett arbete om Wallin i yngre år. Denna Liedgrens bok, som kan karakteriseras som förra delen av en Wallinbiografi, avbryter framställningen av Wallins liv vid tiden för hans framträdande som ledare för Psalm-bokskommisionen (1811).

Liedgren har gått till detta sitt värv med sällsynt goda förutsättningar. Han är väl förtrogen med såväl den kyrkliga som den litterära utvecklingen i Sverige vid slutet av 1700- och början av 1800-talet. Därtill är han en framstående hymnolog.

Det är nu länge sedan förf. började sina Wallinforskningar. Redan i Kyrkohistorisk Årsskrift 1910 behandlade han Wallins ungdomsutveckling fram till år 1806, varpå han 1916 ventilerade en akademisk avhandling om Wallins läroår som psalmdiktare 1806—1812. Hela den tid, som den nya Wallinboken omspanner, har sålunda förut behandlats av förf.

För sin framställning har han emellertid nu kunnat tillgodogöra sig en hel del nytt, hittills oanvänt material. Särskilt må därvid nämnas en samling ungdomsbrev från Wallin till hans vän från Falutiden J. Gahn, vilka härröra från tiden 1798 till 1806. Tack vare sitt nya material har förf. kunnat icke blott på vissa punkter rektifiera sina tidigare framställningar utan framför allt komplettera dem, så att Wallins bild fått konkretare drag och blivit mera levande än förut.

I den nu föreliggande boken, som av förlaget prytt med ett antal illustrationer, skildrar förf., så ingående källorna medgiva det, skaldens hembygd, släkt och barndomsintryck, hans skoltid i Falun, gymnasieåren i Västerås och studentåren i Uppsala jämte de samtida konditionerna på Stadra bruk och i Odensala prästgård samt vidare informatorstiden på Boo och i Stockholm samt Karlbergstiden och första tiden i Solna.

Här må nu sammanställas några karakteristiska drag av den Wallinbild, som framstått för anmälaren vid läsningen av Liedgrens bok.

Wallins gång mot höjderna var snabb. Hela hans framfärd syntes målmedveten och lyckosam. Han var en lovande och omhuldad skolgosse, gymnasist och student. Som författare nådde han hastigt erkännande, vann gång på gång Svenska Akademiens pris och blev vid 30 års ålder medlem av den vittra areopagen. Som präst gjorde han en ovanligt vacker karriär, som förde honom till kyrkans högsta värdighet. Han fick vid relativt unga år giva kyrkan en ny psalmbok och var en sällsynt uppburen predikant. Men ändock var han icke en lycklig man. Man har gärna velat finna orsaken härtill i hans ånger över den i hastigt uppslagna förlovningen med Sophie Runnewall och i hans otillfredsställelse i det äktenskap han kort efter brytningen ingick. Orsaken låg emellertid djupare.

Den torde främst böra sökas däri, att Wallin i mycket var en motsatsernas man, en splittrad natur.

Ofta fantiserade han om lyckan i ett stilla liv som präst i en undan-gömd vrå i hembygden och talade långtansfullt härom. Och visserligen menade han vid sådana tillfällen, vad han sade, ty det fanns hos honom, som Geijer sade, "en naturlig hängivenhet till det milda, ljuva, belättna". Men trots detta skulle han näppeligen ha känt sig lycklig i denna drömda ro och obemärkthet. Han var nämligen med allt sitt tal om stillheten en utåtvänd handlingsmänniska, som fann sin tillfredsställelse i handlingen, en "praktnatur", som älskade att framträda. Hans liv visar det alltför oförtydligt. När t. ex. efter studietidens slut intet hindrade honom att gå ut som präst i hembygden, kämpade han med alla medel för att få vara i händelsernas centrum och kunna göra sig gällande.

Det var i Wallins framträdande något strängt, strävt och tillknäppt, och folklig i egentlig mening var han aldrig. Men på samma gång fanns det hos honom något vekt, vänligt och kärleksfullt. Där om vittnar bl. a. hans trofasta tillgivenhet för vännerna. Det är ingen tillfällighet, att han vid sidan av sträva moraliserande psalmer skrivit psalmerna om Vännen (Var är den Vän, som över allt jag söker) och om Kärleken (I människors barn, som alla ägen).

Wallin var tålmodig och målmedveten i sitt arbete och i allmänhet klokt beräknande i sitt handlande. Han var en ihärdig arbetare under hela sitt liv, icke minst beundransvärd i sitt tålmodiga filande under psalmboksarbetet. Klokt förstod han att handskas med människor. Då det under de första åren av hans karriär för honom gällde att få fast mark under fötterna, visste han att med stor virtuositet ställa sig väl med de olika makthavande inom vitterhet, kyrka och stat. Han besjöng med samma glöd Gustaf IV Adolf och Karl XIII. Han synes lika bra ha kommit tillrätta med neologen ärkebiskop Lindblom och med den ortodoxe biskop Flodin i Västerås. Men trots all målmedvetenhet och klokhet, som han sålunda visade, var han en livlig stämningmäniska, impulsiv och hetsig. Bevis härpå äro hans många snabbt uppflammande svärmerier, hans hastiga brytningar först med Marie Collander och sedan med Sophie Runnewall. Endast om man tar hänsyn till båda dessa sidor av hans väsen, kan man till en viss grad försona sig med hans nämnda förmåga att prisa olika makthavare. Han hade, åtminstone som ung, lätt för att beundra, han rycktes med av opinionen och entusiasmerades kanske icke minst av sina egna granna ord. Och så ingick den kloka beräkningen ett så intimt förbund med stundens stämningar, att den troligen blev fördold för honom själv.

Som dödens och förgängelsens sångare framstår Wallin för vårt medvetande. Detta ämne har han behandlat icke bara i psalmer och predikningar utan även i sin profana alstring. Hans tungsinne är uppenbart. Men icke för ty kunde han hängiva sig åt yster glädje med vännerna vid glaset eller åt lätt fjärilslek med de många unga skönheter, för vilka han svärmade. I själva verket förefaller han under Karlbergstiden ha hållit på att bli en flyktig petit-maitre med det lätta nöjet som centrum i sitt liv.

Wallin är den stränga moralisten, som i lära och liv predikade försakelse, offer, plikt. Han rent av kan synas som den äkta stoikern, typen för en plikttrogen och samvetsgrann ämbetsman. Och dock fanns i hans natur något obändigt, brutalt och livshungrigt, som kunde taga sig uttryck i grovt skämt och uppslupna dryckesvisor och som kom honom att våldsamt reagera mot prästämbetet. Brevet till vännen Gahn visa, att han ingalunda med glädje motsåg dagen, då han skulle "antaga den

svarta munkkåpan". Det finns åtskilligt i den unge Wallins förhållanden, som icke är odelat angenämt att taga del av. Det sätt, varpå han talar till vännen om sin prästvigning och sitt blivande livskall, är beklämmande. Men som Liedgren framhåller, det stora med Wallin är, att han med sin plikttrohet och sin ansvars känsla betvingade den obändiga naturkraften i sitt väsen och just genom sin kamp mot och sin seger över sin egen natur blev en verkligt stor man.

Av synnerligt intresse är givetvis vad i olika sammanhang framkommer rörande Wallins sedligt-religiösa ställning, hans teologiska och filosofiska ståndpunkt.

Vilken den religiösa andan i barndomshemmet varit är icke klart. Så mycket tycks emellertid vara tydligt, att där icke härskat någon sträng gammaldags ortodoxi. Liedgren anser sannolikast, att Johan Olof där insupit den "Oskuldens Religion", som hörde samman med den moderata upplysningsteologien. Möjligt är, att så är fallet, ehuru antagandet synes mig vila på icke allt för starka grunder. Visst är, att han från hem och hembygd fört med sig ut i livet respekt för det kyrkliga ordet och vördnad för andliga värden.

Såväl i skolan i Falun som å gymnasiet i Västerås och vid universitetet i Uppsala har Wallin hos de lärare, som betytt mest för honom, mött en förening av ädel humanism och upplyst kristendom. I Västerås var det den noble gymnasieadjunkten A. H. Stamberg, som övade det största inflytande på honom, i Uppsala professorerna Chr. Dahl och D. Boëthius. Ingenstädes har han egentligen träffat någon tvekan om förenligheten av förnuft och uppenbarelse. En mild neologi var förhärskande med förståndstro, nyttighetsdyrkan och lyckomoral. Boëthius hade dock lämnat den empiriskt-sensualistiska ståndpunkten och under påverkan av Kant kommit fram till en allt mer utpräglad etisk idealism.

Framhållas må emellertid, att Wallin under sina utbildningsår även haft att göra med å ena sidan luthersk ortodoxi, i regeln dock rätt avtrubbad, å andra sidan en ganska avancerat radikal åskådning. Det senare var fallet redan i Falun, där det i assessor J. G. Gahns hem, där han umgicks, rådde en i religiöst avseende ganska frigjord ton, varav han nog tagit ett visst intryck.

Typiskt för Wallin är vad Liedgren kallar hans comprehensiveness, hans öppna mottaglighet för intryck från olika håll. Det framträder under studieåren lika väl som senare. Redan i den livsåskådning, som han under gymnasieåren kommit fram till, märkes denna eklekticism. Det var en kristen humanism, i vilken ingingo element från Horatii epikureism, stoisk idealism samt kristendom. Sedan ha nya element kommit till. Av Voltaire och Schiller, av Boëthius och Leopold har han påverkats. Motsat-

serna dem emellan har han sökt överbygga. Ur dem alla har han dragit sin milt humana medelvägsståndpunkt, sökt förverkliga ett slags aurea mediocritas.

Givetvis erbjöd det svårigheter att förbinda stoicism och epikureism. Än har den ena tankegången haft övervikt, än den andra. I sin disser-tation över Horatius 1804 har Wallin tagit njutningsfilosofien i försvar. Och i hans översättning av Voltaires *La nature du plaisir* (nøjets försvar) kommer ju en ganska krass njutningsmoral till synes. Men vid en dylik tankegång stannade han icke. Och under hans prästerliga gärning har, såsom ovan i annat sammanhang framhållits, pliktens kategoriska imperativ blivit allt mer levande för honom, och försakelsen av nøjet för honom stått som ett offer, man måste bringa.

Ett mycket stort utrymme i Liedgrens bok upptages av behandlingen av Wallins vittra alstring och estetiska åskådning.

Redan som barn var den blivande skalden en ordkonstnär. "Ordet har varit hans säregna, fina luftiga och billiga leksak".

Skola, gymnasium och universitet gävo honom sedan en grundlig klassisk-retorisk skolning, som främst var inriktad på det språkligt formella. Å gymnasiet har särskilt Stamberg, som var Wallins lärare i klassiska språk, uppmuntrat dennes intresse för litteratur och retorik. Under Stambergs ledning har den lovande gymnasisten fått pröva sina krafter — på att överflytta Horatius' oden till svensk vers.

Med Stadravistelsen under Wallins sista gymnasieår börja vittnesbörderna om hans produktion av tillfällighetsvers. Denna flödade sedan rikligen såväl under Uppsalaåren som sedan under Stockholms och Karlbergsåren. Liedgren registrerar och analyserar rätt generöst detta Wallinska versskriveri. Den, som icke är litteraturhistoriker och estet, torde nog kunna tycka, att förf. skänkt onödigt mycket intresse åt dessa mer eller mindre efemära alster. Det mesta är dock enligt Liedgrens eget omdöme rätt medelmåttigt och närmast värt uppmärksamhet såsom uttryck för Wallins tjänstvillighet och vänlighet.

Emellertid började ju Wallin snart även pretera annat än tillfällighetsvers. Av stor betydelse för hans senare vittra verksamhet har den estetiska bildning varit, som han i Uppsala kunde erhålla av män sådana som Neikter, Tingstadius och Svedelius. Han har under Uppsalatiden blivit bekant med Schillers lära om konstens fostrande betydelse. Han bör, framhåller Liedgren, redan som student ha fått höra förkunnas den andliga poesiens, enkanterligen den religiösa församlingssångens samlande, renande och lyftande makt och ävenledes den hebreiska diktkonstens fulla jämbördighet med den grekisk-romerska.

Till Wallins tyngre alster före hans vittra genombrott höra hans av

Svenska Akademien prisbelönta Horatius- och Virgilius- översättningar samt hans dikt Uppfostraren, för vilken han erhöll akademiens stora pris. Av synnerligt intresse är Liedgrens uppvisande, att "steget från Wallins Horatius till Davidsharpan är i själva verket kortare, än man anat". Med hänsyn såväl till ämnesval som till det formella kunna Wallins Horatius-parafrafer betraktas som föregångare till hans moraliserande psalmer. Den svenske skalden har bland den latinske skaldebroderns oden med förkärlek utvalt sådana, som behandla ämnen som döden, förgängelsen, förnöjsamheten och ståndaktigheten.

Wallins vittra genombrott låter Liedgren inledas med Dityramb den 24 januari 1808, då skalden "första gången i hela dess glans låter sin medfödda, länge tillbakahållna lyrisk-retoriska kraft fritt komma till uttryck".

Vid den tiden hade Wallin redan begynt sin psalmdiktning. År 1807 hade hans omarbetning av Svenska Psalmer utkommit i två häften, upptagande av Choræus och Wallin verkställda bearbetningar av äldre psalmer samt tvenne original av den senare. 1809 utgav Wallin sedan en ny samling Psalmer, vari ingingo 14 original av honom själv. Det är en rent formell och estetisk syn Wallin deklarerar såsom bestämmande för sitt arbete. Liedgren lämnar en instruktiv analys av de i båda samlingarna ingående Wallinska psalmerna. Han påvisar, att språket i förvånande grad är traditionellt och bibliskt färgat och att den nye psalmdiktaren i dogmatiskt hänseende visar en stor respekt för det kyrkliga arvet. Emellertid finnas också exempel på psalmer, som rönt en alltför stark inverkan av tidens gängse smak såväl beträffande formen som innehållet. Påfallande är, att detta särskilt gäller 1809 års psalmsamling. Det var efter statsvälvningen en tid av neologisk högkonjunktur, och Wallin synes ha varit känslig härför. Sommaren 1809 utvecklade han i Wallmarks Journal för Litteraturen och Theatern sitt psalmboksprogram, och länge skulle det därefter icke dröja, innan han tog ledningen av psalmboksarbetet.

Liedgren antyder till slut utvecklingen av Wallins revolt- och resignationsdiktning under de följande åren och ger därmed något utöver den period av Wallins liv, som den föreliggande boken behandlar. Han får därvid anledning, att framhålla denna diktningens höga värde och erinra om det berättigade i Tegnér's ord, att "Wallin låtit sin sångmö, i sina bästa år, gå i kloster". Det var på höjdpunkten av sin skapande kraft, som Wallin helt tog på sig den stora uppgiften att skänka vårt folk en ny psalmbok.

Liedgren säger i sitt företal, att ofantligt mycket återstår att göra för att klarlägga Wallins ungdomsutveckling, studier och tidigare produktion. Detta må vara sant. Bilden av den unga Wallin kan nog komma att

ytterligare kompletteras, men i sina huvuddrag torde den teckning, Liedgren nu givit, knappast komma att mycket förändras.

En önskan må till sist uttalas, nämligen att förf. förverkligar sin avsikt att lämna en skildring av psalmdiktaren och kyrkomannen. Det vore önskvärt därför, att det bleve boken om den betydelsefullaste delen av Wallins liv. Men det vore det även därför, att läsaren, sedan han nu fått följa Wallin under år, då denne icke alltid framstår till sin fördel, gärna ville närmare lära känna honom, sedan han blivit en verklig man, skickad att göra en stor mannagärning.

Gustaf Walli.

Luthers Betbüchlein.

PÅ BÄRENREITERS förlag i Kassel utgavs förra året ett nytryck av 1529 års upplaga av Luthers Betbüchlein. Den lilla boken är av stort intresse. Genom denna publikation göres allmänt tillgänglig en bok, som måste räknas med bland reformationstidens allra betydelsefullaste. Av den viktiga upplagan från år 1529 finnes, så vitt känt är, blott ett exemplar i behåll, förvarat i stadsbiblioteket i Lindau im Bodensee.

Första upplagan av Luthers Betbüchlein utkom år 1522, och därmed inleddes den evangeliska bönelitteraturens historia. Senmedeltiden hade skapat en rikhaltig andaktslitteratur, i vilken bönböckerna intogo en framstående plats. Sedan boktryckarkonsten uppfunnits, fingo de en vidsträckt spridning bland lekmännen. Särskild populär var den s. k. Hortulus animæ, som framträdde mot slutet av 1400-talet och vari det betydelsefullaste av senmedeltidens privata böneskatt sammanbragts. (En förnämlig samling på icke mindre än 13 ex. av olika upplagor av denna gamla andaktsbok har av riksbibliotekarien Isak Collijn för icke så länge sedan förvärvats åt Kungl. Biblioteket). Reformationens män sågo dessa populära andaktsböcker med ovilja på grund av deras talrika Maria- och helgonböner och framförallt på grund av deras braskande och oblyga avlatslöften. Luther fann det nödvändigt att söka skapa en motvikt och en ersättning för dessa katolska andaktsböcker, i vilka "så mycket okristligt gyckelspel i bönen till Gud och helgonen drevs med de enfaldiga", och i detta syfte utarbetade han sin Betbüchlein.

Någon bönbok i egentlig mening var den emellertid icke. Huvudparten av innehållet utgjordes av en tidigare publicerad utläggning av Tio guds bud, Tron och Fader vår, vartill nu fogades en utläggning av Ave Maria samt dessutom några av Psaltarens psalmer och Pauli brev till Titus. Den